

TESEV Sürdürülebilir Kalkınma Politika Notları
Sürdürülebilir Kentleri Desteklemek
Sürdürülebilir Kent için Kadın Katılımı

Bu politika notu TESEV'in Friedrich Naumann Vakfı ortaklığı ile 2016'da başlattığı Sürdürülebilir Kentleri Desteklemek çatı projesinin 2017 projesi "Sürdürülebilir Kent için Kadın Katılımı" kapsamında yayınlanmıştır.

Mor Ekonomi

Sürdürülebilir Kentler Yolunda Kadınların Eşit Ekonomik Katılımı İçin Bir Strateji



İpek İlkcaracan

Ekonomi Profesörü
İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme
Fakültesi

New York'taki Levy Economics Institute'de araştırmacı ve akademik dergi Feminist Economics'de yardımcı editördür. Mor Ekonomi kavramını ilk bakım ekonomisi ve yeşil ekonomi konulu uluslararası bir atölyede Alman Çevre Bakanlığı'nın desteğiyle 2013 yılında geliştirmeye başlamıştır. Barcelona, Berlin, Brüksel, Boston ve New York'ta Avrupa Komisyonu ve Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere çeşitli platformlarda Mor Ekonomi üzerine çalışmalarını sunmak üzere davet edilmiştir.

"Sürdürülebilir kentler" ile hangi rengin eşleştirilebileceği sorulsaydı, ilk akla gelen cevap muhtemelen yeşil olurdu. Bu şaşırtıcı değil, zira sürdürülebilirlik kavramı ilk çevre krizine ilişkin kaygılarla ortaya çıktığında, sürdürülebilir bir ekonomi vizyonu olarak **yeşil ekonomi** önerildi.

Bugün çevresel sürdürülebilirliğin ötesinde sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli bir diğer engelin ekonomik ve sosyal alandaki eşitsizlikler olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet bu çok katmanlı eşitsizliklerin tümünü kesen önemli bir boyuttur. Bu nedenle sürdürülebilir kentler ve sürdürülebilir ekonomilerle eşleştirmek üzere yeşili tamamlayacak başka bir renk önermek istiyorum: Mor. Türkiye'de ve dünyanın pek çok ülkesinde kadın hareketinin sembolik rengi.

Mor ekonomi toplumsal cinsiyet eşitliği ve dolayısıyla da sosyal açıdan sürdürülebilir bir ekonomi vizyonuna dayanıyor. Çıkış noktası ise, kadınların eşit ekonomik katılımının önündeki engellerin temelinde, bakım emeğinin eşit olmayan dağılımının yattığı tespiti. Bakım emeği, çocuklar, yaşlılar, hasta ve engelliler gibi bakıma bağımlı grupların yanı sıra sağlıklı yetişkinlerin de fiziksel, sosyal, zihinsel ve duygusal açıdan ihtiyaç

duydukları bakım hizmetlerinin sağlanmasını kapsar.

Buna, bir çocuğu beslemek veya yatağa bağlı bir kişiye banyo yaptırmak gibi bire bir ilişki gerektiren işlerin yanı sıra, yemek pişirme, temizlik yapma, çamaşır ve bulaşık yıkama, alışveriş yapma, ev onarımı gibi bire bir bakıma destek sağlayan ev işleri de dahildir. Bu tür bakım işleri erkeklerin ücretsiz ev emeği veya ücretli emekten ziyade, ağırlıklı olarak kadınların ücretsiz ev emeği ile karşılanır.

Bu pek çok başka ülke için de doğru olmakla birlikte, uluslararası karşılaştırmalı zaman kullanım verileri Türkiye'nin ücretsiz emek konusunda dünyanın en büyük toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'de kadınların ev içi bakım işleri için harcadıkları ücretsiz emek erkeklere göre beş kat daha fazladır (erkeklerin ev işleri için harcadıkları ücretsiz emek haftada ortalama sadece 6 saat iken kadınlar için 30 saattir). Oysa OECD ülkelerinde bu oran sadece 2.2'dir (erkeklerin ev içi bakım işleri için harcadıkları ücretsiz emek haftada ortalama 11 saat iken, kadınlarda 24 saattir).

'Zaman' sınırlı bir kaynak olduğu için, ev içi ücretsiz emek yükünün dengesiz dağılımı, kadınların ücret karşılığı çalışma ve gelir kazanma, eğitim fırsatlarından yararlanma, politika ve sivil toplum etkinlikleri gibi kamusal alanlarda yer alma, kişisel gelişim ve boş zaman etkinlikleri için zaman ayırma ve erkeklerle eşit haklar talep etme imkanlarını ve yollarını sınırılıyor.

Kadınlar para kazanmak için emek piyasasında yer aldıkları durumlarda da ev içi ücretsiz bakım emeği konusunda asıl sorumluluğu üstlenmeye devam ediyorlar. Kadınlar ücretli çalışanlar olarak yeni ve bakıcılar olarak eski rollerini uzlaştırmaya çalışıyorlar. Türkiye'de ücretli istihdam edilen kadınlar tüm gruplar içerisindeki en uzun çalışma saatlerine (ücretsiz ve ücretli toplam çalışma saatlerine) sahipler. Ücretli istihdamdaki kadınlar tam zamanlı ev kadınlardan %28 ve ücretli istihdamdaki erkeklerden %10 daha fazla çalışıyorlar ve en az boş zamana sahip oluyorlar (tam zamanlı ev kadınlarının %39'u ve istihdamdaki erkeklerin %77'si kadar).

Ev içi bakım emeği tek başlarına yükünü üstlenmeleri nedeniyle, kadınlar ya işgücü piyasasında kalmıyorlar ya da iş ve aile yaşamını uzlaştırebildikleri işleri seçiyorlar. Örneğin, kısmi zamanlı işlerde çalışıyorlar; düzensiz çalışma

saatleri, seyahat gereksinimleri, sorumlulukları daha az olan işleri tercih ediyorlar. Bunlar da genellikle daha düşük ücretli ve yükselme olanakları olmayan işler. Bakım emeğinin eşit olmayan dağılımı çerçevesinde şekillenen işgücüne katılım örüntüleri, işgücü piyasasında eşitsizlikler olarak karşımıza çıkıyor: istihdam oranındaki toplumsal cinsiyet uçurumu, toplumsal cinsiyete dayalı iş ayrımı ve ücret eşitsizliği gibi.

Bakım emeğinin dengesiz dağılımı sadece kadın erkek arasında değil sınıflar arasındaki ekonomik eşitsizliklerin biçimini de belirliyor. Yüksek eğitilmiş, ücretleri ve hane gelirleri yüksek olan kadınlar ev işlerinin en azından bir bölümünü piyasa hizmetleri ile ikame etmek için daha fazla fırsata sahip oluyorlar. Örneğin, çocuklarını kreşe yollayabiliyorlar veya bazı ev işleri için ev hizmetlisi tutabiliyorlar. Böylece, işgücü piyasasında kalmaya devam edebiliyorlar. Daha düşük eğitilmiş kadınlar için aynı seçenekler geçerli değil.

İstanbul'da Ekonomik Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

İstanbul'da, erkeklerin üçte ikisi işgücü piyasasında yer alırken kadınların üçte birinden azı ücretli bir işte çalışıyor. Kadın erkek arasındaki bu eşitsizliğin ötesinde, kadınlar arasında medeni durumlarına ve eğitim düzeylerine göre istihdam oranında büyük uçurumlar söz konusudur. Medeni durumları üstlendikleri bakım yükünün miktarı değiştiği için; eğitim düzeyleri ise ücretlerini ve bakım hizmetlerini piyasadaki ikame etme olanaklarını belirlediği için, toplumsal cinsiyetle birlikte medeni durum ve eğitim de ekonomik alandaki eşitsizlikleri belirlemektedir.

İstanbul'da ilköğretim mezunu bekar kadınların %59'u çalışma hayatında yer alırken, bu oran ilköğretim mezunu evli kadınlarda %16'ya düşüyor. Lise mezunu bekar kadınların işgücüne katılım oranı %59 iken evli kadınlarda %27'dir. Üniversite mezunu kadınlarda bekarlarla evliler arasındaki fark 14 yüzde puana düşüyor. Öte yandan, erkekler için işgücü piyasasına katılımda medeni duruma veya eğitim düzeyine göre bir fark gözlenmiyor. Medeni durumu veya eğitimi ne olursa olsun, esas çalışma yaşındaki erkeklerin %90'ı işgücüne katılıyorlar.

Kadınların işgücü piyasasına katılımında medeni duruma göre ortaya çıkan bu büyük eşitsizlik evli kadınların işgücü piyasasına bağlılıklarıyla ilgili önemli bir soruna işaret ediyor. İstanbul'daki bekar

kadınların çoğunluğu (yaklaşık üçte ikisi) işgücü piyasasında çalışırken, özellikle lise mezunu veya daha düşük bir eğitim seviyesine sahip kadınlar için bu sürdürülebilir bir şey değil çünkü kadınlar evlilik, doğum veya hane halkından birinin (yaş, hastalık veya fiziksel bir engel yüzünden) bağımlı hale gelmesi nedeniyle işten ayrılmak zorunda kalıyorlar.

İşgücü piyasasına katılmalarıyla elde ettikleri gelir, ücretsiz bakım yükünü azaltmak için yararlanmaları gereken hizmetlerin maliyetinin altında kalıyor. Uygun maliyetli ve kaliteli bakım hizmetlerinin yokluğunda, evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra işgücü piyasasından ayrılmak çoğu kadın için tek seçenek oluyor.

Bu durum, iş ve aile yaşamını uzlaştırmak için çok az fırsat sunan işgücü piyasasının koşulları nedeniyle daha da ağırlaşıyor: Çalışan kadınlar bakım izninden sınırlı bir şekilde yararlanabilirken, erkekler için bakım için yasal izin hakkı neredeyse yok gibi.

Öte yandan, Türkiye, OECD ülkeleri arasında çalışma saatleri en yüksek ülke durumunda. İstihdamdaki çoğunluk için fiilen haftada 50 saatin üzerine çıkan çalışma süresine büyükşehir şartlarında ulaşım için harcanan zaman eklendiğinde, tam zamanlı bir işte çalışmak, bırakın başkalarına bakmayı, çalışan kişilerin kendilerine bakmaya bile zaman bulamamaları sonucunu doğuruyor. İş ve aile yaşamını uzlaştırmayı zorlaştıran bu şartlar, işverenlerin işe alım, terfi ve ücret konusunda yaptıkları ayırımın altyapısını oluşturuyor.

İstanbul'da özel işyerlerinde yapılan yeni bir araştırmada işverenlerin boş pozisyonların üçte birinden fazlası için erkekleri tercih ettiklerini, ancak boş pozisyonların sadece onda biri için kadınların tercih edildiğini gösterdi. Bu araştırmada, toplumsal cinsiyete dayalı bu tercihlerin çalışanlarına kreş ve ulaşım olanakları sunan işyerlerinde daha az bağlayıcı olduğu da görüldü.

Bu örüntüler veri olarak alındığında, İstanbul'daki işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet temelinde istihdam ayrımcılığının çok güçlü olması hiç şaşırtıcı değil. İstanbul araştırmasında tanımlanan 2.961 meslekten yaklaşık yarısı (1.282) tamamen erkeklerin hakimiyetinde. Kadınlar az sayıda meslekte yoğunlaşırken, erkekler meslekler yelpazesinde daha eşit bir şekilde dağılıyor. Bu arada, işverenlerin halen boş olan pozisyonların yarısından fazlası için belirli bir toplumsal cinsiyet tercihi belirtmemeleri kadın istihdamında büyük bir

artış potansiyeli yaratıyor.

Mikroekonomi seviyesindeki bu arz talep sınırlamalarının dışında, kadınlar işgücü piyasasına daha yüksek oranlarda girdiği ve kaldığı takdirde yeterli işgücü talebi olup olmayacağı da cevaplanmamış makroekonomik bir soru olarak önümüzde duruyor. İstanbul işgücü piyasasında zaten yarım milyondan fazla (kadın ve erkek) işsiz var. Ama hali hazırda aktif iş aramasa da işgücü piyasasına girme potansiyeli olan, çalışabilecek yaşta kadın sayısı ise 2 milyon. Bu kadınların yarısı işgücüne katılsa, en az 1,5 milyon yeni işe ihtiyaç olurdu. Dolayısıyla istihdam yaratma, kadınların eşit ekonomik katılımını sağlama yolunda aşılması gereken kritik bir engel olarak önümüzde duruyor.

Mor ekonomi

kadının ücretsiz emek yükünü azaltacak ve bunun sonunda piyasa alanına katılımları için eşit fırsatlar yaratacak üç ayak üzerinde yükselen bir ekonomik model sunuyor

1. Çocuklar, yaşlılar, engelliler ve hastalar için uygun maliyetli, erişilebilir ve kaliteli bakım hizmetleri sağlanması;
2. İşgücü piyasasının, iş ve aile yaşamı dengesini sağlamak amacıyla kadınlar ve erkekler için eşit koşullar ve teşvikler içerecek şekilde düzenlenmesi;
3. Makroekonomik büyüme politikalarının ana hedefi olarak insana yaraşır istihdam yaratılmasının desteklenmesi.

Birinci ayak ulusal ve kentsel ölçekte bir sosyal bakım hizmetleri altyapısının oluşturulmasını ve bunun için gerekli kamu fonlarının ayrılmasını gerektiriyor. Bu, kreşler, anaokulları, okul sonrası eğitim programları, yaşlılar ve engelliler için gündüz bakım merkezleri ve bakım evleri, hastalar, yaşlılar ve engelliler için evde bakım hizmetlerini kapsayan bir kurumlar ağı oluşturulmasını zorunlu kılıyor. Bu tür bir bakım hizmetleri altyapısı kadınların ücretsiz bakım yüklerini azaltacak, kamu hizmetleri aracılığıyla ücretli emeğe dönüşümünü destekleyecektir.

İkinci ayak aşağıda sıralanan işgücü piyasasının düzenleyici müdahaleler aracılığıyla, kapsamlı ve eşitlikçi bir bakım ekonomisi altyapısı oluşturarak birinci ayağı tamamlayacaktır:

- Kadınların ve erkeklerin çocukların ve bakıma ihtiyaç duyan diğer kişilerin bakımı için yasal ücretli ve ücretsiz bakım izninden eşit şartlarda yararlanabilmesi;
- İş-aile yaşamı dengesini sağlamak amacıyla tam zamanlı çalışma saatlerinin azaltılması ve denetlenmesi;
- İş ve aile yaşamı dengesini sağlayıcı esnek işyeri uygulamaları (örneğin, çalışma saatlerinin kaydırılması, yoğunlaştırılmış hafta mesailerini, kısmi zamanlı ve evden çalışma vb.); ve
- İşe alım, terfi ve ücret konusunda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı uygulamalarını ortadan kaldırmak için işgücü piyasasının düzenlenmesi.

Bu düzenleyici müdahaleler, bir yandan erkeklerin ücretsiz bakım görevlerini üstlenmeleri için teşvikler ve seçenekleri artırırken diğer yandan kadınların ücretli çalışma hayatına katılma seçeneklerini çoğaltarak kadınların ücretsiz bakım yüklerinin azalmasını sağlayacaktır.

İlk iki ayak kadınların ve erkeklerin ev ve işyerinde ücretsiz ve ücretli çalışmayı eşit paylaşımlarını desteklerken, makroekonomik ortamın yeterli sayıda iş olanağı sağlaması kritik bir önemdedir. 'Mor Ekonomi'nin üçüncü ayağı bu nedenle, istihdam yaratmaya yönelik ekonomik büyüme politikalarıyla ilgilidir. İlk ayağın, yani sosyal bakım hizmetlerine yapılacak kamu yatırımlarının, istidam yaratma konusunda en azından kısmi bir çözüm yaratacağının da altı çizilmelidir. Sosyal bakım hizmetleri sektörüne daha fazla kamu yatırımı yapılması, kadınların ücretsiz bakım yükünü azaltırken aynı zamanda yüzbinlerce yeni iş yaratma potansiyeline de sahiptir.

Global ekonomik kriz bağlamında, yeşil ekonomi vizyonu yeşil işler aracılığıyla artan işsizlik sorunu için çözümleri de kapsayacak şekilde genişletildi. Paralel bir şekilde, mor ekonomi vizyonu ekonomik krize mor işler aracılığıyla kadın erkek arasında eşitlik sağlayacak şekilde bir çözüm sunuyor.

Yeşil ekonomi dirliğimizin büyük ölçüde dünyanın doğal kaynaklarına bağlı olduğunu vurguluyor; bu nedenle ekosistemlerin bütünlüğüne saygı duyan bir ekonomik sistem öneriyor. Mor ekonomi ise, doğa kadar bakım emeğinin de insan dirliğinin vazgeçilmezi olduğundan hareketle, sürdürülebilir ve toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir bakım ekonomisi yaratmak zorunda olduğumuzu kabul ediyor.

Kaynakça

İlkkaracan, İ. (2017) "Analysis of the Istanbul Labor Market from a Gender Equality Perspective", Ankara: ILO Turkey and Turkish Employment Agency.

----- (2016) "A Feminist Alternative to Austerity: The Purple Economy as a Gender-egalitarian strategy for Employment Generation" in H. Bargawi, G. Cozzi and S. Himmelweit (ed.s) Economics and Austerity in Europe, London and New York: Routledge, pp: 27-39.

----- (2013) "The Purple Economy: A Call for a New Economic Order beyond the Green Economy," in LIFE e.V. /GenaNet (ed). Green Economy and Green Growth: Who Cares? Approaching the linkages between Care, Livelihood and the Green/Sustainable Economy, Berlin: Life e.V./German Federal Ministry for the Environment, pp: 32-38.

İlkkaracan, İ., K. Kim and T. Kaya. (2015) "The Impact of Investments in Social Care Services on Employment, Gender Equality and Poverty: The Case of Turkey", Istanbul and New York: Istanbul Technical University Women's Studies Center and the Levy Economics Institute.

Memiş, E. (2017) "Unpaid Work, Social Reproduction and Inclusive Growth", Mimeo, Ankara: Ankara University, Faculty of Political Science, Economics Department.



TESEV

Copyright @Aralık 2017 Tüm hakları saklıdır.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Friedrich Naumann STIFTUNG **FÜR DIE FREIHEIT**

TESEV bu projeye katkılarında ötürü Friedrich Naumann Vakfı'na teşekkür eder.